

Katarzyna Czernek

Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach
Samodzielny Zakład Turystyki

Znaczenie dyfuzji wiedzy dla współpracy podmiotów w regionie turystycznym

Wstęp

O konkurencyjności przedsiębiorstw i regionów turystycznych coraz częściej decydują tzw. niematerialne czynniki rozwoju. Jeden z nich stanowi wiedza. Dzięki jej dyfuzji podmioty w regionie turystycznym mogą elastycznie reagować na wszelkiego rodzaju zmiany zachodzące zarówno na obszarze, na którym działają, jak i w jego otoczeniu.

Transfer wiedzy odgrywa także ważną rolę w kooperacji w regionie turystycznym. Współpraca ta, zarówno w formie regularnych działań podejmowanych przez struktury partnerskie, np. Lokalne/Regionalne Organizacje Turystyczne (LOT-y, ROT-y), Lokalne Grupy Działania (LGD), związki/porozumienia międzygminne, itp.), jak i poprzez aktywności realizowane *ad hoc* (np. doraźne ustne porozumienia), dzięki generowaniu efektów synergicznych, umożliwia bardziej skuteczny i sprawny rozwój turystyki w regionie. Dla tej współpracy ważne jest na przykład przekazywanie wiedzy na temat potencjalnych korzyści kooperacji czy działań podejmowanych w regionie przez różne podmioty, w tym władze samorządowe.

Z tego względu w literaturze coraz częściej podkreśla się rolę wiedzy w procesach zachodzących w regionach turystycznych. Relatywnie rzadko jednak analizuje się współpracę w kontekście problemów związanych z transferem tej wiedzy. Problemy te wynikają w szczególności z faktu, że znaczna część wiedzy generowanej w regionie turystycznym jest trudna do komunikowania i skodyfikowania, a podmioty nie chcą się nią dzielić. Zdobywają ją bowiem przez długoletnie doświadczenie, co ma służyć generowaniu ich indywidualnej przewagi konkurencyjnej. Transfer wiedzy jest utrudniony także przez fragmentaryczność i rozdrobnienie podaży w regionie turystycznym.

W związku z tym nasuwa się pytanie: czy i w jaki sposób wymienione warunki dyfuzji wiedzy mogą oddziaływać na kooperację wewnątrz- i międzysektorową (w sektorze

publicznym, prywatnym i między ich reprezentantami¹) w turystyce. Celem artykułu jest określenie znaczenia dyfuzji wiedzy dla współpracy podmiotów w regionie turystycznym. Do osiągnięcia tego celu autorka wykorzystała badania jakościowe, przeprowadzone metodą poszerzonego zbiorowego studium przypadku w regionie turystycznym położonym na południu Polski.

Rola wiedzy i jej dyfuzji w kooperacji w regionie turystycznym

T. Davenport i L. Prusak (1998) definiują wiedzę jako płynną kompozycję ukierunkowanego doświadczenia, wartości, użytecznych informacji i fachowego spojrzenia, stwarzającą podstawy do oceny i przyswojenia nowych doświadczeń i informacji. Wiedza jest zatem czymś więcej niż tylko informacją i stanowi cenny zasób, którym należy właściwie zarządzać, by móc go efektywnie wykorzystać. Jak wspomniano, dotyczy to także zarządzania wszelkimi procesami zachodzącymi w regionach turystycznych, w tym współpracą między podmiotami kreującymi regionalny produkt turystyczny.

Taka współpraca (kooperacja) jest rozumiana w artykule (za D. Wood i B. Gray 1991), jako forma dobrowolnego współdziałania, w którym autonomiczni interesariusze angażują się w interaktywny proces, wykorzystując wspólne reguły, normy i struktury, by działać i decydować w kwestiach związanych z rozwojem turystyki w regionie. Kooperacja ta może przykładowo dotyczyć wspólnego programowania rozwoju (w tym opracowywania dokumentów strategicznych), inwestycji infrastrukturalnych czy wspólnych działań marketingowych. Jak wcześniej wspomniano, może przyjmować różną formę i mieć charakter bardziej lub mniej sformalizowany, a także długo- lub krótkookresowy.

Kluczowe znaczenie wiedzy sprawia, że w literaturze naukowej coraz częściej wykorzystuje się różne teorie i koncepcje do analizy tej problematyki. Są to między innymi: koncepcja „regionów uczących się” (Schianetx, Kavanagh, Lockington 2007; Yuksel i Yuksel 2005), teoria sieci społecznych (Davenport i Prusak 1998; Scott, Baggio, Cooper 2008), koncepcja kapitału społecznego oraz zaufania (Araujo, Bramwell 2002; Caffyn 2000; Czernek 2011; Grangsjö 2006; Roberts, Simpson 2000).

W literaturze wykorzystującej teorię sieci społecznych bada się uwarunkowania dyfuzji wiedzy w sieci, stanowiącej odwzorowanie struktury różnego rodzaju relacji zachodzących między podmiotami (tzw. aktorami/węzłami) w regionie turystycznym. Znaczenie wiedzy w tym kontekście jest niezmiernie ważne dla procesów kooperacji, odbywających się w regionach turystycznych. Temu zagadnieniu, mimo jego wagi, poświęca się w literaturze (zwłaszcza polskiej) stosunkowo niewiele miejsca. Znalazło ono zatem odzwierciedlenie w treści niniejszego artykułu.

Dyfuzja wiedzy w regionie turystycznym jest wysoce utrudniona. Wynika to zarówno ze specyfiki samej wiedzy, jak i regionu turystycznego. Odnosząc się do pierwszej z wymienionych przyczyn, należy dokonać podziału wiedzy z punktu widzenia możliwości jej kodyfikowania i transferu. Za M. Polanyi (1966), można wyróżnić tzw. wiedzę milczącą (inaczej cichą, ukrytą, z ang. *tacit*) i wyraźną (ang. *explicite*). Wiedza milcząca to wiedza

---

¹ Sektor publiczny reprezentowany będzie w artykule przez samorząd gminny, zaś prywatny przez przedsiębiorstwa prywatne nastawione na zysk.

trudna do skodyfikowania i komunikowania, jest także trudna do przetworzenia w zapis cyfrowy. Podmioty zdobywają ją przez lata doświadczeń, co umożliwia im skuteczne funkcjonowanie na rynku. Jest to ten rodzaj wiedzy, który zarówno podmiotom, jak i regionowi turystycznemu daje szansę zdobycia przewagi konkurencyjnej, stąd aktorzy nie są skłonni dzielić się tą wiedzą z innymi. Szacuje się, że ponad 90% wiedzy generowanej w organizacjach to wiedza milcząca (Scott i in. 2008). Utrudnia to jej transfer między podmiotami w regionie turystycznym. Drugi rodzaj stanowi wiedza wyraźna, którą w przeciwieństwie do milczącej łatwiej przekazać i zakodować czy wyrazić w formie symboli. Znajduje się ona w dokumentach, bazach danych i innych źródłach informacji, stąd dostęp do niej jest znacznie łatwiejszy i szybszy.

Proces dyfuzji wiedzy utrudnia także specyfika regionów turystycznych. W szczególności chodzi tu o fragmentaryczność podaży turystycznej. Jej rozdrobnienie i różnicowanie powoduje, że dyfuzja wiedzy jest najczęściej trudna i kosztowna. Nie bez znaczenia jest także immanentna cecha gospodarki turystycznej w postaci sezonowości prowadzonej działalności. Wiąże się z nią bowiem sezonowość zatrudnienia i wysoka rotacja pracowników (często o niskich kwalifikacjach), co ogranicza absorpcję wiedzy².

Badania przeprowadzone w pięciu beskidzkich gminach położonych na południu Polski, tworzących porozumienie „Beskidzka 5” (Szczyrk, Wisła, Ustroń, Brenna i Istebna), umożliwiły wskazanie znaczenia potencjalnych problemów dyfuzji wiedzy dla współpracy w regionie turystycznym. Analizę wyników badań poprzedzono krótkim przedstawieniem ich metodologii.

Metodyka badań

W artykule wykorzystano eksploracyjne badania o charakterze jakościowym³. Badania eksploracyjne są stosowane, gdy problematyka objęta badaniem nie jest dobrze znana. W związku z tym ich celem nie jest weryfikacja hipotez, lecz raczej rozwiązanie postawionego problemu badawczego i większe rozeznanie się w słabo poznanej materii.

Zgodnie ze specyfiką badań eksploracyjnych, wybierając obszar badań, autorka zastosowała celowy dobór próby przy wykorzystaniu metodologii poszerzonego zbiorowego studium przypadku (grupa kilku gmin). Do badań wybrano 5 beskidzkich gmin – Szczyrk, Wisłę, Ustroń, Brenną i Istebną. Wszystkie gminy leżą w Beskidzie Śląskim, pod względem administracyjnym stanowiąc część województwa śląskiego. Na obszar ich składają się

---

² Nie należy zapominać, że skuteczny transfer wiedzy zawsze zależy od szeregu także innych czynników, np.: źródło wiedzy, zdolności indywidualne adresata do absorpcji wiedzy, sposób/kanał transferu wiedzy itp. (Scott i in. 2008). Czynniki te nie będą jednak przedmiotem szerszych rozważań w artykule, gdyż skupiono się w nim na aspektach związanych ze specyfiką samej wiedzy, jak i regionu turystycznego.

³ Służyły one osiągnięciu szerszego celu, aniżeli tego postawionego w artykule. Mianowicie, było nim zidentyfikowanie różnego rodzaju uwarunkowań kooperacji wewnątrz- i międzysektorowej w regionie turystycznym. Wśród wielu uwarunkowań zidentyfikowano także problemy związane z dyfuzją wiedzy w regionie. Jednak w publikacji podsumowującej wyniki badań (Czernek 2012) zostały one omówione w bardzo ograniczonym zakresie. W związku z tym zdecydowano się w tym miejscu zgłębić tę problematykę.

zarówno unikatowe naturalne walory górskiego krajobrazu, jak i liczne antropogeniczne atrakcje turystyczne i kulturowe oraz obiekty zagospodarowania turystycznego.

Od 2004 r. pięć wymienionych gmin tworzy porozumienie międzygminne „Beskidzka 5”. Jego celem jest rozwój i promocja turystyki na wspólnym obszarze turystycznym. Na terenie „Beskidzkiej 5” w okresie prowadzonych badań rozwijało się także wiele innych form współpracy, zarówno wewnątrz, jak i międzysektorowej. Ich obserwacja i analiza pozwoliły zgromadzić materiał badawczy umożliwiający osiągnięcie celu postawionego w artykule.

Badania trwały od lipca 2008 r. do października 2010 r. Dobór rozmówców do badań był celowy, połączony z techniką kuli śnieżnej. Chodzi w niej o zebranie informacji od kilku członków badanej populacji, których da się odszukać i których następnie prosi się o dostarczenie informacji potrzebnych do doboru kolejnych rozmówców do badań (Stake 2009; Babbie 2008). Rozmówcami byli:

- przedstawiciele sektora publicznego (wójtowie/burmistrzowie poszczególnych gmin oraz urzędnicy odpowiedzialni w tych gminach za turystykę),
- przedstawiciele sektora prywatnego (reprezentanci obiektów noclegowych, gastronomicznych, atrakcji turystycznych, punktów sprzedaży pamiątek, biur pośrednictwa w organizowaniu turystyki na miejscu),
- podmioty uznane przez dotychczasowych rozmówców za wartościowe źródło informacji w zakresie różnego rodzaju form kooperacji wewnątrz- i międzysektorowej na obszarze „Beskidzkiej 5”.

W odniesieniu do rozmówców zastosowano metodę wywiadu swobodnego pogłębiętego (tzw. eksploracyjnego). Miało to zapewnić im swobodę wypowiedzi, niezbędną w tego typu badaniach. Dążąc do pogłębienia i zweryfikowania wiedzy uzyskanej na podstawie wywiadów, zastosowano także obserwację (udział badacza w dwóch spotkaniach władz gminnych i przedsiębiorców) oraz analizę dokumentów (głównie strategie gmin, statuty organizacji partnerskich, wyniki zleconych przez gminy badań itp.) (Mason 1996, za: Silverman 2008).

Łącznie przeprowadzono 66 wywiadów. Za zgodą rozmówców nagrywano je przy użyciu dyktafonu. Metoda ich analizy polegała na kodowaniu tzw. transkrypcji, czyli spisanego tekstu wywiadu. W ramach pierwszego etapu analizy, dokonując transkrypcji, stworzono karty przypadków dla każdego z rozmówców (Miles, Huberman 2000). W drugim etapie każdą z kart poddano zakodowaniu z wykorzystaniem programu Atlas.ti v. 5.0⁴.

Ponieważ w badaniach tego typu konieczne jest przedstawianie badanego terenu w sposób jak najbardziej realistyczny, do głosu dopuszcza się samych badanych. W związku z tym zamieszcza się także cytaty z wywiadów i to one uprawomocniają naukowo tekst (Kostera 2003). Jak twierdzi ten autor, jest to prawdopodobnie jedyna metoda, która będąc ściśle naukową, jednocześnie daje wrażenie osobistego doświadczenia. W związku z tym, także w niniejszym artykule umieszczono wybrane wypowiedzi rozmówców.

---

⁴ Zgromadzony materiał badawczy służył pierwotnym, szerszym badaniom, w oparciu o które chciano zidentyfikować różne grupy uwarunkowań współpracy, ponownie zakodowano, tym razem, by osiągnąć cel artykułu.

Wiedza jako uwarunkowanie współpracy w regionie turystycznym – analiza wyników badań

Przeprowadzone badania pozwoliły stwierdzić, że w badanym regionie wiedza stanowiła ważne uwarunkowanie współpracy. Umożliwiła ona nawiązanie kooperacji, ułatwiła jej przebieg i sprzyjała rezultatom. Jednocześnie jednak obawy o konieczność podzielenia się nią w ramach kooperacji nie sprzyjały współdziałaniu. Jak wynika z badań, w szczególności reprezentanci sektora prywatnego postrzegali konieczność dzielenia się wiedzą z innymi partnerami jako wymierny nakład wniesiony we współpracę. Dotyczyło to wiedzy milczącej, którą podmioty zdobywały przez lata doświadczeń w ramach swojej działalności. Dodatkowo dyfuzję tej wiedzy utrudniał brak zaufania do innych podmiotów w regionie⁵.

Potwierdzeniem takiego stanu rzeczy była początkowa niechęć podmiotów do współpracy najczęściej w formie różnego rodzaju organizacji partnerskich. Dotyczyła ona zwłaszcza sytuacji, gdy potencjalnym partnerem miał być nie samorząd gminny, lecz inne podmioty prywatne. O ile na pytania o zgodę na współpracę w zakresie tworzenia wspólnych dokumentów strategicznych, materiałów promocyjnych, udziału w targach czy lobbingu w sprawach ważnych dla rozwoju turystyki, przedsiębiorcy wypowiadali się raczej pozytywnie, o tyle w przypadku wspólnych działań polegających na wymianie informacji, prowadzeniu wspólnych badań marketingowych czy wspólnym zdobywaniu funduszy unijnych podmioty zgłaszały liczne obawy i raczej nie były skłonne współdziałać w tym zakresie:

Wspólne listy adresowe już nie wchodzi w grę. To już jest indywidualny marketing firmy. Jak moi pracownicy mają już marketing, starają się, dbają, żeby zdobyć klienta, to już jest bardziej indywidualna sprawa.

Podobnie z kreowaniem atrakcji: imprez itd. Jest zbyt duża konkurencja z podmiotami prywatnymi, byśmy razem mogli działać w tym zakresie: wkład pracy i wiedzy będzie różny, a oczekiwane korzyści takie same dla wszystkich – to jest niesprawiedliwe i dlatego wolę się w takie działania nie angażować.

Jak bowiem przyznał jeden z przedsiębiorców, chęć zdobycia wiedzy na temat konkurentów, by wykorzystać ją we własnej działalności, często stanowi ukryty motyw kooperacji:

Nie jest to zrzeczenie ludzi z inicjatywą, którzy chcą wspólnie działać, lecz jest to zrzeczenie ludzi, którzy zabezpieczają się członkostwem przed innowacjami, nowinkami i wtedy mogą bronić swojej działalności własnym głosem. Mogą być na bieżąco (...). Dlatego przystąpiłem do WOT, by wiedzieć, co się dzieje, chciałem bronić własnych interesów (...).

Nie należy negatywnie postrzegać przystępowania do struktur partnerskich po to, by móc lepiej kontrolować własną działalność i obserwować konkurentów. Jednak, jeśli w trakcie współpracy podmioty nie dostrzegą innych korzyści współdziałania (nie tylko indywidualnych, ale także zbiorowych), a zamiast zaufania i uczciwości relacjami będą kierować nieuczciwością i nieufnością, wówczas taką kooperację trudno będzie uznać za udaną.

---

⁵ Więcej na ten temat w Czernek (2012, 2011).

Kosztów przekazu wiedzy milczącej obawiał się także właściciel organizacji zajmującej się pośrednictwem w zakresie organizacji noclegów w Wiśle, któremu zaproponowano stanowisko prezesa Lokalnej Organizacji Turystycznej. Przedsiębiorca odmówił, gdyż obawiał się, że wiedza i pomysły, które mógłby wykorzystać w swojej działalności komercyjnej musiałyby urzeczywistniać w ramach działania w stowarzyszeniu. Ten sam rozmówca przyznał, że często ma dylemat, czy swoje prywatne znajomości wykorzystać do organizacji imprez przez własne przedsiębiorstwo (osiągając z tego tytułu bezpośrednio korzyści materialne), czy też do działalności w ramach struktur partnerskich, których jest członkiem. Jak stwierdził, nierzadko to ogranicza skłonność prywatnych przedsiębiorców do współpracy.

Problemy z transferem wiedzy milczącej nie zidentyfikowano natomiast w relacjach sektora publicznego z innymi partnerami, zarówno publicznymi, jak i prywatnymi. Wynikało to z faktu, że po pierwsze, sektor publiczny przekazywał partnerom głównie wiedzę wyraźną – zapisaną w dokumentach, sprawozdaniach itp., po drugie, konkurencyjność (zależna po części od posiadanej wiedzy) nie była jego podstawowym mechanizmem funkcjonowania.

Oprócz specyfiki wiedzy milczącej i związanych z tym problemów jej transferu, proces dyfuzji utrudniały także charakterystyczne cechy podaży w regionie turystycznym, w szczególności dominacja małych, często jednoosobowych lub rodzinnych przedsiębiorstw. By takie podmioty zechciały przyswoić sobie nową wiedzę, muszą uważać ją za wysoce użyteczną w ich codziennej działalności. Podmioty musiały zatem zechcieć zdobyć wiedzę z zakresu potencjalnych korzyści kooperacji. Było to o tyle trudne, że wymagało najczęściej udziału w różnego rodzaju szkoleniach i warsztatach, które, zwłaszcza na początku procesu współpracy, postrzegane były często jako strata czasu. Przedsiębiorcy oczekiwali, że w trakcie warsztatów uzyskają wiedzę, którą uda się w miarę szybko i skutecznie wykorzystać w ich codziennej działalności. Tymczasem zdobywali informacje na temat potencjalnych korzyści współpracy, które (jak podkreślano) były niepewne i często miały charakter długookresowy. Ponieważ przedsiębiorstwa prywatne przeliczały swój czas na pieniądze, ich udział w warsztatach i szkoleniach postrzegany był jako wymierny koszt alternatywny w postaci korzyści, które utracili, nie angażując się w tym czasie w indywidualną działalność. W związku z tym często, zwłaszcza na początku, inwestycja w zdobycie takiej wiedzy była przez przedsiębiorców uznawana za niepotrzebną i nieopłacalną:

Ja byłam na tych 2 czy 3 szkoleniach i uważam, że to jest mój zmarnowany czas. Ani się tam nic nowego nie nauczyłam, nic nowego nie dowiedziałam (...). To po prostu szkoda mojego czasu, ich czasu i szkoda pieniędzy.

Dla skutecznej i sprawnej współpracy ważna jest także dyfuzja wiedzy na temat działań podejmowanych przez inne podmioty, w szczególności władze samorządowe w regionie turystycznym. Pozytywna ocena tych działań w opinii sektora prywatnego tworzyła bowiem dobry klimat do współpracy publiczno-prywatnej. Do przekazywania tej wiedzy konieczne jest natomiast wypracowanie odpowiednich narzędzi. Jednym ze sposobów jej transferu jest organizowanie przez lokalną władzę konsultacji społecznych i udział w nich sektora prywatnego. Jednak, podobnie jak w przypadku warsztatów i szkoleń, przedsiębiorcy często deklarowali brak dostrzegalnego szybkiego i namacalnego przełożenia udziału w takich spotkaniach na ich indywidualną działalność:

To jest bardziej na papierze, szumne, ale w rzeczywistości niewiele z tego wynika. Warsztaty były ciekawe, ale żeby to się przełożyło teraz w czyn.

W rezultacie przedsiębiorcy często nie zdawali sobie sprawy z działań podejmowanych przez władze samorządowe i zbyt krytycznie oceniali jej rzędy, co nie sprzyjało kooperacji publiczno-prywatnej.

Mimo braku zaangażowania ze strony sektora prywatnego należy podkreślić, że sektor publiczny także wykazywał się brakiem wystarczającej aktywności w zakresie udzielania lokalnej społeczności potrzebnych informacji. Dotyczyło to przykładowo przekazywania informacji na temat działań podejmowanych przez gminy w ramach porozumienia „Beskidzka 5”. Władze samorządowe uznawały bowiem, że była to inicjatywa partnerska gmin, nie przedsiębiorstw, stąd ich przedstawiciele nie muszą być szeroko i na bieżąco informowani w tym zakresie. To sprawiało, że usługodawcy często nie znali działań podejmowanych w ramach projektu „Beskidzkiej 5”, nie utożsamiali się z nimi, a nawet ich nie akceptowali. Potwierdzają to słowa jednego z przedsiębiorców:

Kampania promocyjna całej „Beskidzkiej 5” jest bardzo mizerna. Ludzie, którzy prowadzą interesy nie mają o niej zielonego pojęcia.

To z kolei także tworzyło niekorzystną atmosferę do współpracy publiczno-prywatnej.

Dyfuzję wiedzy w badanym regionie utrudniała dodatkowo fragmentaryczność podaży turystycznej, zróżnicowanie i duża liczba podmiotów kreujących regionalny produkt turystyczny. Przekazywanie różnego rodzaju informacji było zatem utrudnione i kosztowne. Potwierdzają to słowa przedstawiciela jednej z gmin, który w następujący sposób tłumaczył się z ograniczonej informacji przekazywanej lokalnej społeczności na temat „Beskidzkiej 5”:

Zanim lokalna społeczność zrozumie te problemy, musi minąć dużo czasu, bo informowanie jej o potrzebach, o działaniach „Beskidzkiej 5” jest potrzebne, ale też drogie. Drogo jest pisać pismo do każdego lub dzwonić. A strony WWW nie wszyscy czytają, nie wszyscy też mają czy sprawdzają maila. Na spotkania są zapraszani w dużej mierze, ale też przychodzi niewielu.

Dyfuzji wiedzy w regionie objętym badaniem nie ułatwiały także immanentne cechy gospodarki turystycznej, takie jak sezonowość zatrudnienia i wysoka rotacja pracowników (często o niskich kwalifikacjach). Ograniczały one bowiem absorpcję wiedzy i uniemożliwiały kontynuowanie współpracy lub jej płynny przebieg. Potwierdzają to słowa dwóch przedsiębiorców:

Barierą współpracy (...) jest też ciągła rotacja dyrektorów w ośrodkach sanatoryjnych i hotelarskich – co pół roku, co rok, zmieniają się dyrektorzy, przez co, gdy zaczynamy współpracę szybko się ona kończy.

Zakończenie

Przeprowadzone badania pozwoliły potwierdzić kluczową rolę wiedzy dla kooperacji wewnętrznej i międzysektorowej w regionie turystycznym. Wiedza między innymi na temat korzyści współpracy czy jej form, działań podejmowanych przez inne podmioty stanowiła zasób stymulujący podjęcie kooperacji oraz ułatwiający jej przebieg. Badania umożliwiły także zobrazowanie, w jaki sposób problemy dyfuzji wiedzy, związane w szczególności z jej specyfiką, a także regionu turystycznego, mogą utrudniać kooperację.

Mimo że znaczna część problemów transferu wiedzy w regionie ma charakter obiektywny (wynika z cech podaży turystycznej), istnieje możliwość podjęcia starań o ograniczenie ich negatywnego wpływu na kooperację. Działania w tym zakresie powinny być jednak podejmowane w sposób systematyczny i długookresowy oraz w szczególności powinny się skupiać na przekonaniu sektora prywatnego do korzyści współpracy. Może to nastąpić przez przedstawianie pozytywnych przykładów kooperacji i jej wymiernych efektów poprzez:

- realizację drobnych projektów dających w miarę szybkie pozytywne rezultaty,
- zapraszanie gości z innych regionów (także zagranicznych), w których z powodzeniem odbywa się współpraca,
- organizację wyjazdów do tych regionów,
- organizację spotkań poza sezonem turystycznym, kiedy usługodawcy mają więcej czasu, by zaangażować się w różne formy współpracy (zwłaszcza w postaci bardziej sformalizowanych struktur partnerskich).

Organizacja różnego rodzaju spotkań i warsztatów dla przedsiębiorców, mimo możliwej początkowej niechęci z ich strony (zwłaszcza na początku) powinna umożliwić poznanie się i budowanie zaufania, co nie jest możliwe poprzez inne formy pośredniego kontaktu. Jednocześnie jednak, ponieważ wiele informacji dotyczących współpracy można zapisać, istnieje możliwość ich komunikowania w formie różnego rodzaju dokumentów i publikacji (np. w formie newsletterów, maili itp.).

Także władze samorządowe powinny starać się wykorzystywać jak najwięcej kanałów do przekazywania wiedzy na temat ich aktywności i tego, co dzieje się w regionie turystycznym. Ponieważ w tym przypadku chodzi głównie o transfer wiedzy wyraźnej, komunikowaniu informacji sprzyja możliwość ich skodyfikowania i przekazywania w różnej formie, także pisemnej (informacje na stronie www gminy, w portalach społecznościowych, na gminnych tablicach ogłoszeń, w lokalnej prasie, telewizji czy nawet podczas mszy w kościele itp.).

Należy mieć świadomość, że działania związane z transferem wiedzy są trudne do zmierzania i przynoszą efekty dopiero po długim czasie. Jednak, jak pokazały badania, warto podjąć wysiłki w tym zakresie, gdyż wiedza i jej właściwy transfer są kluczowe dla budowania dobrych relacji między podmiotami kreującymi regionalny produkt turystyczny.

Literatura:

- Araujo L.M., Bramwell B., 2002, *Partnership and Regional Tourism in Brazil*, *Annals of Tourism Research*, 29, 4, 1138–1164.
- Babbie E., 2008, *Podstawy badań społecznych*, Wyd. Nauk. PWN, Warszawa.
- Caffyn A., 2000, *Is there a Tourism Partnership Life Cycle?* [w:] B. Bramwell, B. Lane (red.), *Tourism Collaboration and Partnerships. Politics, Practice and Sustainability*, Channel View Publications, Clevedon, 200–229.

- Czernek K., 2011, *Trust as Aeterminant of Cooperation in Tourist Region. The New Institutional Economics Approach* [w:] R. Ziółkowski, M. Jalinik (red.), *Cooperation in Tourist Region*, Printing House of Białystok University of Technology, Białystok, 85–99.
- Czernek K., 2012, *Uwarunkowania współpracy na rzecz rozwoju turystyki w regionie*, Prok-senia, Kraków.
- Davenport T., Prusak L., 1998, *Working Knowledge: How Organizations Manage What They Know*, Harvard Business Review, Boston.
- Grangsjö Y.V.F., 2006, *Hotel Networks and Social Capital in Destination Marketing*, *International Journal of Service Industry Management*, 17, 1, 58–75.
- Kostera M., 2003, *Antropologia organizacji. Metodologia badań terenowych*, Wyd. Nauk. PWN, Warszawa.
- Mason J., 1996, *Qualitative Researching*, Sage, London.
- Miles M.B., Huberman A.M., 2000, *Analiza danych jakościowych*, TRANS HUMANA, Białystok.
- Polanyi M., 1966, *The Tacit Dimension*, Doubleday, New York.
- Roberts L., Simpson F., 2000, *Developing Partnership Approaches to Tourism in Central and Eastern Europe* [w:] B. Bramwell, B. Lane (red.), *Tourism Collaboration and Partnerships. Politics, Practice and Sustainability*, Chanel View Publications, Clevedon, 230–246.
- Schianetx K., Kavanagh L., Lockington D., 2007, *The Learning Tourism Destination: The Potential of a Learning Organisation Approach for Improving the Sustainability of Tourism Destinations*, *Tourism Management*, 28, 1485–1496.
- Scott R., Baggio R., Cooper C. (red.), 2008, *Network Analysis and Tourism: From Theory to Practice*, Chanel View Publications, Clevedon, Buffalo, New York.
- Silverman D., 2008, *Prowadzenie badań jakościowych*, Wyd. Nauk. PWN, Warszawa.
- Stake R., 2009, *Jakościowe stadium przypadku* [w:] N.K. Denzin, Y.S. Lincoln (red.), *Metody badań jakościowych*, Wyd. Nauk. PWN, Warszawa.
- Wood D.J., Gray B., 1991, *Toward a Comprehensive Theory of Collaboration*, *Journal of Applied Behavioral Science*, 27, 2, 139–162.
- Yuksel A., Yuksel F., 2005, *Managing Relations in a Learning Model for Bringing Destinations in Need of Assistance into Contact with Good Practice*, *Tourism Management*, 26, 667–679.

